

Η Ιστορία του Ενωτικού Δημοψηφίσματος του 1950

Οι ρίζες του ενωτικού κινήματος των Ελλήνων της Κύπρου φθάνουν μέχρι την εποχή της δημιουργίας του πρώτου ελεύθερου Ελληνικού Κράτους. Ο τότε Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Πανάρετος σε επιστολή του στις 19 Αυγούστου 1828 προς τον πρώτο Κυβερνήτη του Ελληνικού Κράτους, Ιωάννη Καποδίστρια τόνιζε ότι *«ηλπίζομεν να αράξωμεν εις τον Ελληνικόν κόλπον»*.

Είναι γεγονός ότι η μεταβίβαση της κατοχής της Μεγαλονήσου στους Βρετανούς το 1878 έδωσε στο ενωτικό κίνημα μεγαλύτερη ώθηση. Το μόλις προ δεκαεσσάρων ετών παράδειγμα της παραχώρησης των Επτανήσων από τη Μεγάλη Βρετανία στην Ελλάδα έδινε ελπίδες στους Κύπριους ότι μια παρόμοια χειρονομία από τη φιλελεύθερη Μεγάλη Βρετανία ήταν μέσα στο πλαίσιο του εφικτού.

Η ιδέα της διεξαγωγής ενωτικού δημοψηφίσματος προτάθηκε από τον καθηγητή της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών Δημήτριο Βεζανή. Το 1949 σε μια από τις επισκέψεις του στην Αθήνα ο τότε μητροπολίτης Κιτίου Μακάριος (ο μετέπειτα Αρχιεπίσκοπος Μακάριος Γ΄) σε συνάντηση που είχε με τους Δημήτριο Βεζανή και Σάββα Λοιζίδη ο πρώτος *«Έρριψε την ιδέαν ότι θα εβोधθει να φθάση το Κυπριακόν να συζητηθή εις τα Ηνωμένα Έθνη η διεξαγωγή ενός Δημοψηφίσματος εις την Κύπρον»*. Ο Κιτίου Μακάριος μετέφερε στις 18 Νοεμβρίου 1949 την ιδέα σε συνεδρία της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Κύπρου. Στη συνεδρία αυτή η Ιερά Σύνοδος αποφάσισε να διενεργηθεί *«δημοψήφισμα δι΄ ου [έμελλε] να καταδειχθή ότι ο πληθυσμός της Νήσου εν τη μεγίστη αυτού πλειονότητι ποθεί και ζητεί την μετά της Ελλάδος ένωσιν»*.

Σχεδόν παράλληλα, όμως, η ιδέα για διενέργεια Δημοψηφίσματος για να διαπιστωθεί η ενωτική βούληση του Κυπριακού λαού υπάρχει και σε κείμενο της Αριστεράς, του Νοεμβρίου του 1949. Σε σύσκεψη του ΑΚΕΛ, του Ε.Α.Σ. (*«Εθνικός Απελευθερωτικός Συνασπισμός»*), των Δημάρχων της Αριστεράς και των Λαϊκών Οργανώσεων στις 21 Νοεμβρίου 1949 εγκρίθηκε υπόμνημα με τον τίτλο: *«Ο λαός της Κύπρου κατηγορεί τη Μεγάλη Βρετανία»*, το οποίο στάλθηκε προς το Συμβούλιο Ασφαλείας και τη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ. Στο Υπόμνημα του ΑΚΕΛ, το οποίο πράγματι είναι ένα τεκμηριωμένο με ιστορικές αναφορές κείμενο για τον ενωτικό αίτημα των Κυπρίων, τονιζόταν ως κατακλείδα τα εξής: *«Επαναλαμβάνουμε πως ολόκληρος ο ελληνικός πληθυσμός της Κύπρου ομόφωνα και ολόψυχα επιθυμεί την Ένωση του με την Ελλάδα. Μα αν τυχόν υπάρχει και η παραμικρή αμφιβολία, ένα ελεύθερο δημοψήφισμα, κάτω από την επίβλεψη του Ο.Η.Ε., θα διαλύσει όλες τις αμφιβολίες»*.

Σε διευρυμένη συνεδρία του *«Εθναρχικού Συμβουλίου»*, στις 5 Δεκεμβρίου 1949, αποφασίστηκε ως ημέρα διεξαγωγής του Δημοψηφίσματος η Κυριακή 15 Ιανουαρίου 1950. Αποφασίστηκε, επίσης να κληθεί η Αποικιακή Διοίκηση να διενεργήσει αυτή το δημοψήφισμα και σε περίπτωση άρνησής της θα το διενεργούσε η Εθναρχία.

Στις 8 Δεκεμβρίου 1949 δημοσιοποιήθηκε η *Εθναρχική Εγκύκλιος* με βάση την οποία προκηρυσσόταν το Δημοψήφισμα. Η Εγκύκλιος ήταν ιδιαίτερα μελετημένη και καλούσε τον κυπριακό λαό *«ηνωμένος και αδιάσπαστος να επισφραγίσει δια της ψήφου»* του την απαίτησή του για ένωση.

Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος ο Β΄ με επιστολή του, ημερομηνίας 12 Δεκεμβρίου 1949, προς τον Βρετανό Κυβερνήτη Άντριους Ράιτ του κοινοποίησε την απόφαση της Εθναρχίας για τη διενέργεια του Παγκύπριου Δημοψηφίσματος *«αποσκοπούντος εις την έναντι παντός αδιαμφισβήτητον εκδήλωσιν του εθνικού φρονήματος του Κυπριακού λαού»*. Ο Μακάριος Β΄ προσέθεσε στην επιστολή του και την πρόσκληση-πρόκληση: *«προτείνομεν εις την*

Κυβέρνησιν, όπως διεξαγάγη η ίδια το Δημοψήφισμα, υπό την προϋπόθεσιν πάντως της αμεροληπτού διενέργειας τούτου». Ο Βρετανός Κυβερνήτης σε απαντητική του επιστολή, στις 17 Δεκεμβρίου 1949 απέρριψε την εισήγηση του Κύπριου Αρχιεπισκόπου και προκαταβολικά δήλωνε ότι η Βρετανία δεν θα αποδεχόταν το αποτέλεσμά του.

Με σκοπό την επιτυχία του Δημοψηφίσματος συστάθηκε «Κεντρική Οργανωτική Επιτροπή» με επικεφαλής τον Μητροπολίτη Κιτίου Μακάριο. Η Επιτροπή αποφάσισε ότι δεν θα αποκλείονταν οι μειονότητες των Τούρκων, των Αρμενίων και των Λατίνων που ήθελα να ψηφίσουν.

Η Αποικιακή Διοίκηση ενώ έκρινε ότι δεν μπορούσε να εμποδίσει τη διεξαγωγή του Δημοψηφίσματος δεν απέφυγε να χρησιμοποιήσει μέτρα που θα δημιουργούσαν προσκόμματα στην αθρόα συμμετοχή σ' αυτό. Στις 5 Ιανουαρίου 1950 με εγκύκλιό της προς όλους τους δημόσιους υπαλλήλους τους υπενθύμιζε τις υποχρεώσεις που είχαν ως υπάλληλοι να απέχουν από πολιτικές δραστηριότητες, δηλαδή επί του προκειμένου ότι δεν μπορούσαν να ψηφίσουν. Ο Άγγλος Διευθυντής Παιδείας, την επόμενη μέρα, απέστειλε επίσης επιστολή προς την «Παγκύπρια Ένωση Ελλήνων Διδασκάλων» στην οποία τόνιζε ότι και για τους δασκάλους ίσχυε η ίδια απαγόρευση. Τέλος, υποχρεώθηκαν από τους Βρετανούς όλοι οι δημόσιοι υπάλληλοι να υπογράψουν έγγραφο με το οποίο ανέφεραν ότι έλαβαν γνώση της εγκυκλίου του Κυβερνήτη και των συνεπειών της παραβίασής της. Οι απειλές και οι πιέσεις των Βρετανών έφεραν ως ένα βαθμό αποτέλεσμα και πολλοί από τους κυβερνητικούς υπαλλήλους, τους Αρμενίους αλλά και σημαντικός αριθμός δασκάλων, κοινοταρχών και αζάδων δεν έλαβαν μέρος στο Δημοψήφισμα.

Η 15^η Ιανουαρίου 1950 βρήκε την Κύπρο, πέρα από το χιόνι που την είχε καλύψει το προηγούμενο βράδυ, να πλέει στα εθνικά χρώματα. Στους δρόμους, στις πλατείες και στους εξώστες των σπιτιών κυμάτιζαν ελληνικές σημαίες και συνθήματα υπέρ του Δημοψηφίσματος και του ενωτικού πόθου των Ελλήνων Κυπρίων. Οι καμπάνες των εκκλησιών στις 09:00 ήχησαν χαρμόсуνα. «*Η ιστορική ώρα, έγραφε το περιοδικό της Εθναρχίας «Ελληνική Κύπρος», την οποία τόσοσν αγωνιωδώς ανέμενον οι Έλληνες της Κύπρου, δια να διαδηλώσουν επισήμως και ιεροτελεστικώς την θέλησίν των να ενωθούν μετά της Μητρός Ελλάδος είχε φθάσει. Τετρακόσναι χιλιάδες Ελλήνων Κυπρίων έξων την στιγμήν εκείνην με μόνην την σκέψιν της Ενώσεως. Τετρακόσναι χιλιάδες καρδίαι έπαλλον ζωηρώς δια μόνην την Ελευθερίαν».*

Στο κέντρο των Εκκλησιών υπήρχαν τραπέζια και πάνω σ' αυτά υπήρχαν δύο έγγραφα. Στο ένα αναγραφόταν «*Αξιούμεν Ένωσιν της Κύπρου με την Ελλάδα»* και στο άλλο «*Ενιστάμεθα εις την Ένωσιν της Κύπρου με την Ελλάδα»*. Δικαίωμα να υπογράψουν είχαν οι Έλληνες της Κύπρου, άνδρες και γυναίκες, που είχαν ηλικία 18 ετών και άνω. Ήταν η πρώτη φορά που οι Ελληνίδες της Κύπρου είχαν το δικαίωμα να ψηφίσουν, μιας και δεν είχαν το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι μέχρι την εγκαθίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας, το 1960. Οι Έλληνες Κύπριοι προσερχόμενοι να ψηφίσουν υπέγραφαν σε τέσσερα αντίτυπα των εγγράφων.

Σ' όλους τους ναούς επακολούθησαν συγκινητικές στιγμές. Γέροντες, μεταξύ των οποίων πολλοί ασθενείς, ανάπηροι προσέρχονταν και έθεταν την υπογραφή τους επί των Δέλτων του Δημοψηφίσματος. Οι αγράμματοι έβαζαν το σημείο του σταυρού και, επάνω σ' αυτό το δακτυλικό τους αποτύπωμα. Έξω από τις εκκλησίες η ατμόσφαιρα ήταν εορταστική. Νέοι τραγουδούσαν εθνικά τραγούδια και στη συνέχεια σχημάτιζαν διαδηλώσεις που διέτρεχαν τους δρόμους των πόλεων κάτω από το φαινομενικά απαθές βλέμμα των Βρετανικών Δυνάμεων Ασφαλείας. Τα βρετανικά στρατεύματα διατάχθηκαν να παραμείνουν στους στρατώνες τους. Στην κυπριακή ύπαιθρο οι άσχημες καιρικές συνθήκες και η βαριά χιονόπτωση δεν στάθηκαν ικανές να ανακόψουν την επιθυμία των Κυπρίων αγροτών να θέσουν και αυτοί την υπογραφή τους στις Δέλτους του Ενωτικού Δημοψηφίσματος.

Στις Δέλτους του Δημοψηφίσματος υπάρχει και αριθμός υπογραφών Αρμενίων, Λατίνων και Τούρκων. Ένας Τουρκοκύπριος στον Καραβά όταν ρωτήθηκε γιατί ψήφισε ένωση είπε: *«Πώς είναι δυνατό να ζήσουμε εμείς οι Τούρκοι ενάντια στη θέληση των αδελφών μας Ελλήνων που είναι πιο πολλοί από μας»*. Ενώ ένας άλλος στον Άγιο Μέμοννα Αμμοχώστου δήλωσε *«Ψηφίζω ένωση γιατί αν οι Εγγλέζοι δεν φύγουν προκοπή αυτός ο τόπος δεν θα δει»*.

Το Δημοψήφισμα είχε προγραμματιστεί να κρατήσει οκτώ μέρες από την Κυριακή 15 Ιανουαρίου ως την επόμενη Κυριακή 22 του ίδιου μήνα. Όταν όμως εξέπνεε η πρώτη μέρα του Δημοψηφίσματος, σύμφωνα με την Εθναρχία αλλά και την εφημερίδα της Αριστεράς *«Δημοκράτης»*, το 85% του ελληνικού πληθυσμού των αστικών κέντρων και το 95% της υπαίθρου είχε ήδη εκφράσει τη θέλησή του υπέρ της Ένωσης.

Με Συνοδική Εγκύκλιο, η οποία διαβάστηκε σ' όλους τους ναούς, στις 29 Ιανουαρίου 1950 ανακοινώθηκαν τα αποτελέσματα του Δημοψηφίσματος. Οι εγγραφέντες στους καταλόγους ως δικαιούμενοι να υπογράψουν το Ενωτικό Δημοψήφισμα Έλληνες Κύπριοι ανέρχονταν σε 224.747.

Από αυτούς υπέγραψαν οι 215.108, δηλαδή ποσοστό 95,71%. Όπως τόνιζε η Συνοδική Εγκύκλιος *«εάν δε ληφθεί υπ' όψει ότι η Κυβέρνησις απηγόρευσε ρητώς εις τους υπαλλήλους να υπογράψωσι, τότε ευλόγως καταλήγομεν εις το συμπέρασμα ότι σύμπας ο Ελληνικός Κυπριακός λαός διετράνωσε κατά τον πλέον κατηγορηματικόν τρόπον την αξίωσίν του δια την Ένωσιν μετά της Μητρός Ελλάδος»*.

Η Μεγάλη Βρετανία και η Αποικιακή Κυβέρνηση της Κύπρου δημόσια δεν μπόρεσαν να αμφισβητήσουν το αποτέλεσμα του Ενωτικού Δημοψηφίσματος. Το αποτέλεσμα ήταν πράγματι η γνήσια και ανόθευτη θέληση του Κυπριακού Ελληνισμού, την οποία μπορεί οι Βρετανοί να μην αποδέχονταν, αλλά δεν μπορούσαν να αμφισβητήσουν.

Οι Δέλτοι του Δημοψηφίσματος δέθηκαν σε τέσσερις σειρές των 18 τόμων η καθεμιά. Οι τρεις σειρές προορίζονταν για την Ελληνική Κυβέρνηση, τη Βρετανική Κυβέρνηση και η τρίτη για τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών. Η τέταρτη σειρά φυλάσσεται σήμερα, ως ιερό και ιστορικό κειμήλιο, στο Μουσείο Αγώνος της Λευκωσίας.

Η Ιερά Σύνοδος, στις 6 Μαρτίου 1950, αποφάσισε τη συγκρότηση Εθνικής Πρεσβείας αποτελούμενης από τους Μητροπολίτη Κυρηναίας Κυπριανό, το γηραιό πολιτευτή Νικόλαο Κλ. Λανίτη και τον επικεφαλής του Γραφείου της Εθναρχίας στην Αθήνα δικηγόρο Σάββα Λοιζίδη. Η Πρεσβεία μετέβηκε στην Αθήνα, στις 20 Μαΐου 1950, στο Λονδίνο, στις 3 Αυγούστου και στη Νέα Υόρκη, στις 9 Σεπτεμβρίου. Στην Αθήνα η Ελληνική Κυβέρνηση αρνήθηκε να παραλάβει τους τόμους του Δημοψηφίσματος, μετά από πιέσεις της Βρετανίας και έτσι παραδόθηκαν στον πρόεδρο της Βουλής των Ελλήνων, Δημήτριο Γόντικα. Πρωτοφανής όμως ήταν η υποδοχή που επεφύλαξε ο Ελληνικός λαός στην Κυπριακή Πρεσβεία. Στην αγγλική πρωτεύουσα, όπως αναμενόταν, η Βρετανική Κυβέρνηση αρνήθηκε να έχει οποιαδήποτε επαφή με την Κυπριακή Αντιπροσωπεία ενώ στη Νέα Υόρκη οι τόμοι του Δημοψηφίσματος παραδόθηκαν στη Γραμματεία του ΟΗΕ.

Η άρνηση των Βρετανών να αποδεχθούν το αποτέλεσμα του Ενωτικού Δημοψηφίσματος του 1950 υποχρέωσαν τον Κυπριακό Ελληνισμό, το 1955, να μετεξελίξει τον ενωτικό του αγώνα από τη φάση του πολιτικού - διπλωματικού αγώνα στη φάση της ένοπλης διεκδίκησης του αιτήματός του για ελευθερία και ένωση. Ο ένοπλος αγώνας της ΕΟΚΑ του 1955-59 έθεσε τέλος στη βρετανική αποικιοκρατία και οδήγησε στην ανακήρυξη της Κυπριακής Δημοκρατίας.